

УДК 34(477):347.9+347.5
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/2.130-6>

Ірина ІЗАРОВА, д-р юрид. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-1909-7020
e-mail: irina.izarova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Оксана УГРИНОВСЬКА, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-3642-5903
e-mail: oksana.uhrynovska@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

ПРАВО НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ ПРОМІЖНИХ УХВАЛ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ: ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ЧИ ПРОЦЕСУАЛЬНА ІЛЮЗІЯ?

Вступ. Статтю присвячено дослідженню однієї з ключових проблем сучасного цивільного судочинства України – права на касаційне оскарження проміжних судових рішень, зокрема тих, якими скасовано ухвали, що перешкоджають руху справи. Актуальність теми зумовлена виникненням суперечливої практики в межах самого Верховного Суду, що створює загрозу для принципу правової визначеності та передбачуваності правосуддя. Метою статті є розроблення та обґрунтування комплексного підходу до вирішення цієї процесуальної дилеми, який би забезпечував баланс між процесуальною ефективністю та фундаментальними гарантіями справедливого суду в контексті сучасної моделі судочинства, орієнтованої на співпрацю сторін, пропорційність та ефективне врегулювання спору.

Методи. Для досягнення мети було використано формально-догматичний, системний, порівняльно-правовий і доктринальний методи. Проаналізовано відповідні норми процесуальних кодексів, релевантна судової практика, а також оцінено проблему крізь призму фундаментальних засад цивільного процесу та стандартів ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що обмежувальний підхід до права на касаційне оскарження ґрунтується на помилковому тлумаченні норм права, створює невиправдану процесуальну асиметрію, що порушує принцип рівності сторін, і втілює концепцію хибної процесуальної економії. Доведено, що такий підхід є несумісним із практикою ЄСПЛ щодо права на доступ до суду, принципу рівності сторін і правової визначеності.

Висновки. У висновках сформульовано узагальнювальні критерії для вирішення подібних колізій і надано рекомендації для судової практики. Обґрунтовано, що постановова апеляційного суду, якою скасовано ухвалу, що перешкоджає провадженню у справі, підлягає касаційному оскарженню. Наголошено на обґрунтованості позиції Великої Палати відступити від суперечливого висновку задля забезпечення єдності судової практики й утвердження верховенства права.

Ключові слова: судові рішення, ухвала суду першої інстанції, суб'єкти права на оскарження, касаційний перегляд, доступ до правосуддя, рівність прав сторін, правова визначеність, процесуальна економія, ст. 6 ЄКПЛ.

Вступ

Право на справедливий суд та ефективний доступ до правосуддя є наріжними каменями будь-якої демократичної правової держави. Це фундаментальні гарантії, закріплені у ключових міжнародних актах, що формують цивілізаційний правовий простір. Загальна декларація прав людини (Universal Declaration of Human Rights, 1948) у ст. 10 проголошує право кожної людини на розгляд її справи незалежним судом, а ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Convention for the Protection..., 1950) (далі ЄКПЛ) деталізує гарантії справедливого судового розгляду. Важливість цих засад підкреслюється на глобальному рівні, зокрема в межах Цілі 16 сталого розвитку прямо визначено завдання сприяти побудові миролюбних і відкритих суспільств, забезпечити доступ до правосуддя для всіх і створити ефективні, підзвітні та засновані на широкій участі інституції на всіх рівнях (UNGA Resolution 70/1, 2015).

Перехід від декларації універсальних цінностей до їх практичного втілення вимагає створення спеціалізованих інструментів для оцінювання і підвищення ефективності національних судових систем. Саме в цьому контексті провідну роль на європейському континенті відіграє Рада Європи, зокрема її Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) (Committee of Ministers Resolution Res(2002)12, 2002). Ця інституція у своїх дослідженнях і рекомендаціях розглядає ефективність і якість правосуддя як два нерозривні складники. Показово, що навіть у Керівних принципах SATURN щодо управління судовим часом (CEPEJ, 2021), де основна увага приділена строкам провадження, спеціально наголошується, що метою є не

максимальна швидкість, а розгляд справи у строки, достатні для забезпечення права на справедливий суд. Отже, якість, що включає в себе доступність правосуддя, обґрунтованість рішень та ефективність механізмів їх оскарження, розглядається не як перешкода для ефективності, а як її ключова передумова.

Водночас сама концепція правосуддя та роль суду не є статичними. Сучасна теорія цивільного процесу переживає концептуальні еволюційні зміни, що впливають на законодавство та судову практику багатьох країн: відбувається перехід від класичної змагальної моделі, де суддя був пасивним арбітром, до концепції *судового управління справою* (case management). Цей новий підхід базується на засадах співпраці суду та сторін, пропорційності процесуальних дій та орієнтації на ефективне врегулювання спору по суті. Ці принципи вимагають від суду не формального застосування норм, а гнучкого підходу, спрямованого на досягнення справедливого та стабільного результату з найменшими витратами часу й ресурсів для всіх учасників.

Упровадження цих прогресивних підходів в українську правову систему стикається з низкою викликів, головним з яких є забезпечення єдності судової практики – ключового елемента принципу правової визначеності. Саме на Верховний Суд покладається місія з формування сталих і передбачуваних правових позицій. Тим більшу загрозу для правової визначеності становить ситуація, коли суперечливі висновки виникають безпосередньо в межах самого Верховного Суду. Саме така проблема стала предметом цього дослідження. Ідеться про розбіжність підходів до можливості

© Ізарова Ірина, Угриновська Оксана, 2025

касаційного оскарження постанов апеляційного суду, якими скасовано ухвали, що перешкоджають руху справи, зокрема між обмежувальним висновком Об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду (2024) й усталеною практикою Касаційного цивільного суду та Великої Палати.

Це дослідження зосереджено на двох взаємопов'язаних питаннях – загальнотеоретичному та конкретно-практичному. **Загальне питання, яке підлягає вирішенню** – наскільки широкими є межі судового розсуду при тлумаченні процесуальних норм, що регулюють доступ до вищих судових інстанцій, і як забезпечити, щоб таке тлумачення відповідало не лише букві закону, а й духу права, зокрема засадам справедливості, правової визначеності, а також новим важливим підходам, що формуються в теорії цивільного судочинства.

Конкретна практична проблема стосується шляхів вирішення судом питання про правомірність касаційного оскарження проміжних судових рішень, які, скасовуючи перешкоду для руху справи, водночас можуть залишити невіршеним фундаментальне питання щодо легітимності самого процесу, і як таке рішення співвідноситься із засадами пропорційності й ефективного врегулювання спору.

Отже, **метою дослідження** є розроблення та обґрунтування підходу, який забезпечує баланс між процесуальною ефективністю та фундаментальними правами сторін в умовах розвитку принципів співпраці суду та сторін, пропорційності та врегулювання спору. Для цього в статті: 1) досліджено суперечливу судову практику Верховного Суду щодо предмета дослідження; 2) оцінено проблему кризь призму сучасної теорії цивільного процесу і стандартів права на справедливий суд, установлених практикою ЄСПЛ; 3) обґрунтовано практичний підхід до вирішення цієї процесуальної дилеми, який забезпечить повну реалізацію принципів сучасного цивільного судочинства та відповідність до міжнародних стандартів.

Обґрунтований у статті підхід матиме важливе практичне значення, оскільки він пропонує не ситуативне, а принципове розв'язання проблеми правомірності касаційного оскарження проміжних судових рішень. В умовах, коли законодавець не може й не повинен передбачати всі можливі процесуальні ситуації, саме орієнтація на фундаментальні засади судочинства стає для суддів та адвокатів надійним компасом у правозастосуванні.

Методи

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. **Формально-догматичний метод** використано для аналізу змісту процесуальних норм Цивільного процесуального кодексу України (2004) (далі ЦПК України) і Кодексу адміністративного судочинства України (2005) (далі КАС України), що дало змогу виявити помилки у тлумаченні правил юрисдикції та касаційних фільтрів. **Метод системного аналізу** дав змогу розглянути право на оскарження і перегляд судових рішень як складник системи гарантій справедливого суду й оцінити комплексно ризики його обмеження. За допомогою **доктринального методу** проблему досліджено кризь призму сучасних концепцій доктрини цивільного процесуального права, зокрема принципів case management, співпраці суду та сторін і пропорційності. **Проаналізовано судову практику**, а саме судові рішення, постановлені Верховним Судом, апеляційним судом і судами першої інстанції, які стали причиною правової колізії. **Порівняльно-правовий метод**

слугував інструментом для перевірки відповідності національної практики до стандартів ст. 6 ЄКПЛ.

Результати

1. Постановка проблеми на прикладі конкретної справи та її системні наслідки

Аналіз будь-якої складної правової проблеми є найбільш наочним, коли він спирається на конкретну ситуацію із судової практики. Саме такий підхід дає змогу побачити не лише теоретичну конструкцію, а також її практичне значення та потенційні ризики для правової системи. У цьому розділі ми проаналізуємо фабулу справи, що стала катализатором для виникнення правової невизначеності щодо доступу до касаційного суду, та окреслимо ключові системні ризики, які містять у собі її неправильне вирішення.

1.1. Обставини справи

В основі правової дилеми лежить цивільна справа, що наразі *остаточно вирішена* Великою Палатою Верховного Суду. Її фабула є показовою для сучасних реалій процесуального права та реалізації права на справедливий суд в Україні.

Приватний виконавець, діючи в інтересах стягувача (кредитора), ініціював судовий процес проти чоловіка та доньки боржниці. Предметом позову була вимога про визнання недійсними шлюбного договору й договорів дарування, укладених боржницею (так званий фродакторний позов), визначення частки боржниці в спільному майні з метою повернути майно до складу власності боржника для подальшого звернення стягнення.

Суд першої інстанції, розглянувши позовну заяву, дійшов висновку про необхідність її повернення. Своє рішення суд мотивував фундаментальним сумнівом у наявності в приватного виконавця процесуальної правосуб'єктності, тобто права на звернення до суду з таким специфічним позовом, який прямо не передбачений у його повноваженнях, визначених профільним законодавством.

Не погоджуючись із таким рішенням, приватний виконавець подав апеляційну скаргу. Апеляційний суд, у свою чергу, зайняв протилежну позицію: він скасував ухвалу суду першої інстанції та направив справу для продовження розгляду по суті. Таким чином, апеляційний суд фактично підтвердив наявність у виконавця права на такий позов, усунувши перешкоду для руху справи.

Саме це рішення апеляційного суду і стало предметом касаційної скарги відповідачів. Однак під час відкриття провадження у Касаційному цивільному суді постало ключове питання, що й зумовило передання справи до Великої Палати. Виявилось, що в межах Касаційного адміністративного суду вже існує висновок Об'єднаної палати, згідно з яким у такій ситуації – коли суд апеляційної інстанції скасував ухвалу, що перешкоджала розгляду, – касаційне оскарження є неможливим, оскільки предмет для перегляду (обмеження доступу до суду) нібито зник. Ця колізія і створила виняткову правову проблему, розв'язання якої має дати відповідь на фундаментальне питання про межі права на касаційне оскарження.

1.2. Системні ризики, що виникають у разі заборони касаційного оскарження

Справа, описана вище, є набагато важливішою і ширшою, ніж матеріально-правовий результат для її конкретних учасників. Позиція, яку сформулювала Велика Палата, матиме далекосяжні наслідки для всієї системи правосуддя. Підхід, за яким касаційне оскарження в подібних випадках забороняється, містить щонайменше чотири системні ризики.

1. *Порушення принципу рівності сторін.* Закріплення такого обмежувального підходу створить кричущий процесуальний дисбаланс. Уявімо дзеркальну ситуацію: якби апеляційний суд залишив у силі ухвалу про повернення позову, то позивач (приватний виконавець) беззаперечно мав би право на касаційне оскарження. Натомість відповідачу, який опинився у програшній для себе ситуації, у такому праві відмовляють. Це є прямим порушенням принципу *рівності сторін* (equality of arms), що є наріжним каменем права на справедливий суд за ст. 6 ЄКПЛ.

2. *Порушення принципу правової визначеності.* Узаконення одночасного існування двох суперечливих правових позицій у межах найвищої судової інстанції є небезпечним з погляду верховенства права. Це перетворює правосуддя на лотерею, де результат справи залежить не від закону, а від того, до якого саме касаційного суду чи палати потрапить справа. Така ситуація робить правосуддя непередбачуваним і підриває довіру як юридичної спільноти, так і суспільства загалом.

3. *Створення умов для неефективного правосуддя (порушення принципу процесуальної економії).* Аргумент про те, що заборона оскарження спрямована на економію часу, є глибоко помилковим. Насправді такий підхід створює ризик марного витрачання колосальних ресурсів, адже суди першої та апеляційної інстанції будуть змушені роками розглядати справи, які були ініційовані неналежною особою. Урешті-решт, таке рішення може бути скасоване, але вже після повного циклу розгляду, численних засідань та експертиз. Справжня процесуальна економія полягає у виправленні фундаментальних помилок на найбільш ранній стадії.

4. *Нівелювання ролі фундаментальних передумов судового процесу.* Питання про наявність у особи права на позов (процесуальна правосуб'єктність) є не дрібною формальністю, а фундаментальною передумовою, від якої залежить легітимність усього подальшого процесу. Примушувати відповідача брати участь у судовому розгляді, ініційованому особою, яка, можливо, не має на те жодних повноважень, саме по собі є порушенням його права на справедливий суд і захист від безпідставних позовів.

Таким чином, окреслена проблема виходить далеко за межі одного судового казусу, оголюючи системні ризики для національної системи правосуддя. Ігнорування цих ризиків може призвести до руйнування процесуальних гарантій і нівелювання самої суті верховенства права. Виходячи із цього, а також із нагальної потреби забезпечити єдність судової практики та реальну, а не декларативну, реалізацію права на доступ до правосуддя, виникає необхідність у комплексному вирішенні зазначеної дилеми.

Саме тому в наступних розділах цієї статті ми пропонуємо вийти за межі формального аналізу норм і дослідити проблему глибше: спершу – крізь призму фундаментальних засад і сучасної доктрини цивільного процесу, а потім – через оцінку відповідності національних підходів до стандартів, установлених практикою Європейського суду з прав людини. Результатом такого аналізу стане розроблення та обґрунтування загального підходу, який би дав змогу вирішувати подібні процесуальні колізії не ситуативно, а на основі чітких, обґрунтованих критеріїв, що відповідають духу права та сучасним викликам.

2. Формально-догматичний аналіз права на касаційне оскарження

Для обґрунтування хибності обмежувального підходу до права на касаційне оскарження, перш за все,

необхідно звернутися до ретельного аналізу відповідних норм процесуального законодавства. Саме формально-догматичний метод, що полягає у з'ясуванні точного змісту правових норм, дає змогу виявити фундаментальну помилку в логіці, яка лежить в основі суперечливої практики. Такий аналіз показує, що право на оскарження у такому випадку прямо передбачено законом, а аргументи проти нього ґрунтуються на неправильному тлумаченні норм та ігноруванні спеціальних законодавчих механізмів.

2.1. Розмежування предмета оскарження: ключова помилка у застосуванні норми

В основі висновку Об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду (ОП КАС ВС) лежить фундаментальна помилка у визначенні норми, що підлягає застосуванню. Аналізуючи ухвалу Касаційного адміністративного суду у справі № 380/970/24 від 19 березня 2025, слід зазначити, що палата помилково посилалася на підставу касаційного оскарження, передбачену ч. 2 ст. 328 КАС України. Ця норма регулює касаційне оскарження ухвал суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку.

Однак предметом даної касаційної скарги була постанова апеляційного суду, якою ухвалу суду першої інстанції було скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції. Право на оскарження такого судового рішення регулюється зовсім іншою нормою – п. 1 ч. 1 ст. 389 ЦПК України (аналогічно ч. 1 ст. 328 КАС України). Ця норма чітко встановлює, що учасники справи мають право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку та постанови суду апеляційної інстанції, крім випадків, передбачених Кодексом.

Ураховуючи викладене вище, постає питання щодо можливості касаційного оскарження постанови апеляційного суду, якою ухвалу суду першої інстанції про повернення позовної заяви скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції на підставі п. 1 чи п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України (аналогічно ч. 1 і ч. 2 ст. 328 КАС України).

Відповідно до ч. 1 ст. 258 ЦПК України постанова й ухвала є окремими судовими рішеннями. Як указувала Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у справі № 753/22860/17 від 18 травня 2020, визначальним під час системного аналізу п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України, виходячи із тлумачення цієї норми права, є не те, яке судове рішення ухвалив суд апеляційної інстанції, а те, що апеляційний суд переглядав ухвалу суду першої інстанції, яка після апеляційного перегляду може бути оскаржена в касаційному. Такий висновок не заперечує і постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 753/22860/17 від 15 вересня 2020.

Постанова апеляційного суду, якою ухвалу суду першої інстанції про повернення позовної заяви скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції, не може бути оскаржена на підставі п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК (і відповідно ч. 2 ст. 328 КАС України), оскільки предметом оскарження за п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України є не постанова суду апеляційної інстанції, а ухвала суду першої інстанції, передбачена, у тому числі, п. 6 ч. 1 ст. 353 ЦПК України (ухвала про повернення позовної заяви). Тобто підставою для касаційного оскарження постанови суду апеляційної інстанції, якою ухвалу суду першої інстанції про повернення позовної заяви скасовано, а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції, є п. 1 ч. 1 ст. 389, а не п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України.

Отже, відбувається підміна предмета оскарження. Спроба застосувати логіку, яка стосується оскарження ухвал першої інстанції, до оскарження постанов апеляції, є некоректною. Цю позицію підтверджує і стала судова практика: як указувала Об'єднана палата КЦС ВС, визначальним є не те, яке судове рішення ухвалив суд апеляційної інстанції, а те, що апеляційний суд переглядав ухвалу суду першої інстанції, яка після апеляційного перегляду може бути оскаржена в касаційному порядку, тобто підставою для касації є саме п. 1 ч. 1 ст. 389 ЦПК, а не п. 2.

Отже, ключова помилка ОП КАС ВС полягає у неправильному застосуванні норми права. Більше того, такий підхід не просто є хибним із погляду тлумачення, а й виходить за межі повноважень суду, створюючи нове, не передбачене законом обмеження.

2.2. "Касаційні фільтри" як єдине законодавче обмеження

Процесуальні кодекси встановлюють чіткий і вичерпний перелік обмежень для доступу до касаційного суду, відомих як *касаційні фільтри* (Uhrynovska, 2020). Їхня мета – забезпечити ефективність роботи Верховного Суду, зосередивши його увагу на справах, що мають виняткове значення для розвитку права. Ці "фільтри" стосуються, наприклад, малозначності справ, ціни позову тощо.

Важливо підкреслити, що будь-яких "фільтрів" щодо права на касаційне оскарження за ознакою змісту постанови суду апеляційної інстанції та/або залежно від результату апеляційного перегляду справи чи інших застережень процесуальне законодавство НЕ встановлює. Підхід ОП КАС ВС фактично створює новий, неписаний "фільтр", який залежить не від суті правового питання чи обґрунтованості доводів скаржника, а виключно від результату апеляційного перегляду ("справа рухається далі, отже, оскаржувати нічого").

Такий підхід є формою судової правотворчості, що виходить за межі повноважень суду. Суд не може створювати нові правила чи обмеження процесуальних прав, не передбачені законодавцем.

Зокрема, відповідно до ст. 389 ЦПК України, єдиним застереженням щодо неможливості касаційного оскарження постанови суду апеляційної інстанції є її належність до переліку, передбаченого в частині третій цієї статті, а саме відповідність до "касаційних фільтрів". Будь-яких "фільтрів" щодо права на касаційне оскарження за ознакою змісту постанови суду апеляційної інстанції та/або залежно від результату апеляційного перегляду справи чи інших застережень процесуальне законодавство не встановлює.

Зазначене твердження підтверджується і судовою практикою. Наприклад, Велика Палата Верховного Суду у справі № 373/86/21 від 16 лютого 2022 зазначила, що в умовах уніфікації процесуального законодавства вбачається, що в касаційних судах і Великій Палаті Верховного Суду склалася однозначна практика застосування норм процесуального законодавства щодо можливості перегляду постанов апеляційних судів усіх юрисдикцій (окрім кримінальної), у яких за результатами розгляду ухвал суду першої інстанції про закриття провадження у справі чи про залишення позовної заяви (заяви) без розгляду справа поверталася для продовження розгляду до суду першої інстанції. Усі касаційні суди, у тому числі й Касаційний цивільний суд та Велика Палата Верховного Суду, переглядали такі постанови судів апеляційної інстанції по суті.

Більше того, висновок Об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду про те, що "якщо відповідне

втручання чи обмеження щодо прав і свобод учасника адміністративного процесу усунуте судом апеляційної інстанції, а ухвала суду першої інстанції, яка становила таке втручання, скасована, то і відсутній предмет касаційного перегляду" відповідає інтересу позивача як особи, зацікавленої у розгляді справи по суті, проте фактично може позбавити права відповідача захищатись від необґрунтованого та безпідставного подання позову проти нього (Окрема думка судді Коваленко, 2025) й допускає можливість існування постанови суду апеляційної інстанції з порушенням норм процесуального права, яку відповідач не зможе оскаржити, навіть за умови відповідності до "касаційних фільтрів", передбачених ЦПК України.

Таким чином, обмежувальний підхід є формою недопустимої судової правотворчості. Проте його прихильники можуть апелювати до практичних міркувань, зокрема до ризику створення правового хаосу. Цей аргумент також спростовується прямими нормами закону.

2.3. Роль Перехідних положень ЦПК: спростування аргументу про юридичну невизначеність

Одним із головних контраргументів проти можливості такого оскарження є побоювання виникнення юридичної невизначеності. Логіка така: поки касаційний суд розглядатиме скаргу, суд першої інстанції може вже ухвалити рішення по суті, що створить правовий хаос.

Однак цей аргумент повністю спростовується прямими нормами закону, а саме п. 15.10 та п. 15.12 Перехідних положень ЦПК України.

- Пункт 15.10 встановлює, що в разі подання такої касаційної скарги до суду касаційної інстанції передаються всі матеріали справи.

- Пункт 15.12, у свою чергу, прямо зобов'язує суд зупинити провадження у справі до перегляду ухвали в порядку касаційного провадження.

Ці норми є "запобіжниками", які законодавець свідомо вмонтував у процесуальне законодавство. Вони доводять, що законодавець не просто допускає, а й прямо передбачає можливість касаційного оскарження у таких випадках, одночасно створивши інструмент для уникнення будь-якої юридичної невизначеності. Таким чином, допущення касаційного оскарження не створює юридичної невизначеності стосовно правових наслідків для рішення суду першої інстанції по суті спору.

Як зазначала Велика Палата Верховного Суду у справі № 127/18513/18 від 27 жовтня 2020 року, касаційний перегляд вважається екстраординарним з огляду на специфіку повноважень суду касаційної інстанції з погляду обмеження виключно питаннями права та більшим ступенем формальності процедур.

Надмірний судовий контроль суду касаційної інстанції за процесуальними питаннями, які не перешкоджають подальшому провадженню у справі й не впливають на перегляд справи по суті, спричиняє необґрунтоване затягування строків розгляду справи і створює зайвий тягар на судову систему загалом.

За таких обставин можливість касаційного оскарження постанови апеляційного суду ставиться в залежність від оперативності повторного розгляду справи в суді першої інстанції, що суперечить самій суті інституту оскарження судових рішень.

Отже, можливість касаційного оскарження постанови суду апеляційної інстанції про скасування ухвали суду першої інстанції, що перешкоджає провадженню у справі, і направлення справи до суду першої інстанції для продовження розгляду може призвести до ситуації,

коли суд першої інстанції до надходження справи до суду касаційної інстанції або прийняття судом касаційної інстанції відповідної постанови ухвалить рішення по суті спору, а оскарження проміжного судового рішення (постанови суду апеляційної інстанції) зумовлюватиме юридичну невизначеність стосовно правових наслідків для рішення суду першої інстанції по суті спору (Окрема думка судді Пророка, 2024).

Однак, відповідно до п. 15.10 перехідних положень ЦПК України, у разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 1, 6–9, 11, 14–16, 20, 22, 23, 37–39 ч. 1 ст. 353 цього Кодексу (крім ухвал про відмову у прийнятті або повернення зустрічного позову, про відмову у прийнятті або повернення позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження), чи подання касаційної скарги на ухвали суду апеляційної інстанції (крім ухвал щодо забезпечення позову, зміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремих ухвал) – до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються всі матеріали.

Окрім того, у п. 15.12 перехідних положень ЦПК України передбачено, що суд зобов'язаний зупинити провадження у справі до перегляду ухвали у справі в порядку апеляційного чи касаційного провадження, якщо, відповідно до підпункту 15.10 цього підпункту, до суду апеляційної чи касаційної інстанції направляються всі матеріали справи. Отже, допущення касаційного оскарження постанови апеляційної інстанції, якою скасовано ухвалу суду першої інстанції, що перешкоджає провадженню у справі (про відмову у відкритті або закритті провадження у справі, повернення позовної заяви чи залишення її без розгляду), а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції чи залишено ухвалу суду першої інстанції без змін, не створить юридичної невизначеності стосовно правових наслідків для рішення суду першої інстанції по суті спору.

Таким чином, постанова апеляційного суду, незалежно від того, чи нею скасовано ухвалу суду першої інстанції, що перешкоджає провадженню у справі (про відмову у відкритті або закритті провадження у справі, повернення позовної заяви чи залишення її без розгляду), а справу направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції, чи залишено ухвалу суду першої інстанції без змін, *підлягає касаційному оскарженню* на підставі п. 1 ч. 1 ст. 389 ЦПК України.

До того ж, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 389 ЦПК України, учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку: ухвали суду першої інстанції, указані у пунктах 3, 6, 7, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 ч. 1 ст. 353 цього Кодексу, після їх перегляду в апеляційному порядку. Отже, сама ухвала про повернення позовної заяви також підлягає касаційному оскарженню після її перегляду в апеляційному порядку.

Таким чином, формально-догматичний аналіз доводить наявність права на оскарження. Утім, щоб зрозуміти глибинні причини цієї колізії, необхідно оцінити її крізь призму фундаментальних принципів права, що й буде зроблено в наступному розділі.

3. Доктринальний вимір проблеми: доступ до правосуддя vs. процесуальна економія

Теорія цивільного процесу не є набором абстрактних догм, а становить ідейне підґрунтя, яке визначає мету та

цінності судочинства. Саме звернення до доктрини та фундаментальних принципів дає змогу знайти правильне рішення у ситуаціях, коли формальне тлумачення норм призводить до суперечливих або несправедливих наслідків. Формально-догматичний аналіз, проведений у попередньому розділі, доводить, що право на касаційне оскарження у досліджуваній ситуації прямо випливає з процесуального закону. Однак для повного розуміння проблеми необхідно вийти за межі тлумачення конкретних норм і оцінити підхід ОП КАС ВС крізь призму фундаментальних засад (принципів) судочинства. Саме такий, доктринальний, підхід дає змогу побачити, що обмежувальне тлумачення суперечить не лише букві, а й духу права, особливо у світлі сучасних еволюційних змін у теорії цивільного процесу.

Сучасне судочинство переживає глибоку трансформацію, відходячи від класичної змагальної моделі, де суддя виконував роль пасивного арбітра, що лише стежив за дотриманням правил гри сторонами. На зміну дихотомії обох моделей цивільного судочинства приходить концепція *судового управління справою (case management)*, у якій суд стає активним менеджером судового розгляду та спрямовує сторони на шляху до врегулювання спору (Kramer et al., 2021; Van Rhee, 2008; Van Rhee, & Uzelac, 2011).

Ця парадигма базується на кількох взаємопов'язаних засадах (ELI, & Unidroit, 2021). По-перше, це принцип співпраці суду та сторін (*cooperation*), який вимагає від суду та сторін спільних зусиль для якнайшвидшого та найефективнішого врегулювання спору, спільний пошук справедливих результатів. По-друге, це принцип пропорційності (*proportionality*), згідно з яким процесуальні дії, витрати й час мають бути співмірними зі складністю та значущістю справи. Суд має запобігати надмірним чи невинуватим крокам, які ускладнюють процес.

І нарешті, усе це спрямовано на досягнення головної мети – ефективного врегулювання спору (*effective dispute resolution*). Це поняття є ширшим, ніж просто ухвалення рішення. Воно включає в себе орієнтацію на стабільний, справедливий і, за можливості, мирний результат, який остаточно вирішить конфлікт між сторонами. Таким чином, сучасний суддя – це не відсторонений спостерігач, а проактивний менеджер, відповідальний за справедливий, якісний та ефективний розгляд справи.

Ця модель, що базується на засадах співпраці суду та сторін, пропорційності та орієнтації на ефективне врегулювання спору, вимагає від суду ролі активного менеджера, а тому принципово важливим є аналіз того, наскільки позиція ОП КАС ВС співвідноситься із цими ключовими принципами. Розглянемо в наступних частинах статті, як позиція ВС співвідноситься із цими ключовими принципами.

3.1. Принцип доступу до правосуддя у його широкому розумінні

ОП КАС ВС обґрунтовує свою позицію тим, що скасування ухвали, яка перешкоджає руху справи, відновлює право позивача на доступ до суду, а отже, предмет для касації зникає. Це надто вузьке й застаріле розуміння цього фундаментального права. Сучасна процесуальна доктрина трактує доступ до суду не лише як право ініціювати розгляд справи, а як комплексну гарантію, що включає право на справедливий розгляд на всіх етапах і право на доступ до встановлених законом судових інстанцій для перегляду потенційно помилкових

рішень (Carpelletti, & Garth, 1978; Притика, & Ізарова, 2021; Цувіна, 2021).

Тому вбачається не зовсім правильне тлумачення права на доступ до суду ОП КАС ВС, яка обґрунтовує свою позицію тим, що скасування ухвали, яка перешкоджає руху справи, відновлює право позивача на доступ до суду, а отже, предмет для касації зникає. Це надто вузьке розуміння права на доступ до суду.

Не варто допускати спотворення функціонального призначення "касаційних фільтрів". Процесуальні кодекси встановлюють чіткий і вичерпний перелік підстав для обмеження доступу до касаційного суду (так звані "касаційні фільтри"), які стосуються малозначності справ, обґрунтованості скарги тощо. Їхня мета – забезпечити, щоб Верховний Суд зосереджувався на справах, що мають принципове значення для забезпечення єдності судової практики. Натомість ОП КАС ВС фактично створює новий, неписаний "фільтр", який залежить не від суті правового питання чи обґрунтованості доводів скажника, а виключно від результату апеляційного перегляду ("справа рухається далі"). Такий підхід є формою судової правотворчості, що виходить за межі дискреції суду, оскільки український законодавець імперативно визначає застосування процесуальних "фільтрів".

Отже, у нашому випадку право відповідача подати касаційну скаргу на постанову апеляційного суду – це його власний спосіб реалізації права на доступ до правосуддя (у цьому випадку – до суду касаційної інстанції) з метою захисту від, на його думку, безпідставного позову. Відмова в такому праві заради формального відновлення руху справи є пріоритетом інтересів однієї сторони над іншою, що несумісно з ідеєю справедливого суду.

3.2. Принцип рівності сторін як основа справедливого суду

З погляду теорії цивільного процесу позиція Об'єднаної палати КАС ВС суперечить кільком фундаментальним принципам цивільного судочинства, зокрема в частині порушення принципу диспозитивності та процесуальної рівності сторін.

Принцип диспозитивності надає сторонам право вільно розпоряджатися своїми процесуальними правами, ключовим з яких є право на оскарження судових рішень. Цей принцип нерозривно пов'язаний із засадою рівності прав, яка вимагає, щоб сторони мали рівні процесуальні можливості для захисту своїх інтересів. Оскільки диспозитивність надає сторонам право самостійно визначити свої вимоги та заперечення, а також засоби доказування на їх підтвердження, засада рівності є необхідною передумовою для реальної, а не формальної реалізації цих прав. Іншими словами, свобода дій сторін (диспозитивність) має сенс лише за умови, що жодна з них не має заздалегідь вирішальної процесуальної переваги. Таким чином, рівність можливостей забезпечує справедливий баланс, даючи змогу кожній стороні повноцінно довести свою позицію, що є запорукою ухвалення обґрунтованого судового рішення.

Підхід ОП КАС ВС створює очевидний дисбаланс: позивач, чию скаргу на ухвалу про повернення позову не задовольнили, зберігає право на касаційне оскарження. Натомість відповідач, який "програв" в апеляції (коли ухвалу про повернення позову скасовано), такого права позбавляється. Це ставить відповідача у заздалегідь не вигідне, асиметричне становище, надаючи процесуальну перевагу позивачу та порушуючи паритет можливостей сторін.

У контексті нової парадигми співпраці суду та сторін така нерівність є особливо небезпечною. Модель співпраці може функціонувати лише за умови повного паритету можливостей. Сучасний процес будується на ідеї, що судді, сторони та їхні адвокати несуть спільну відповідальність за припинення спорів у справедливий, ефективний, швидкий і пропорційний спосіб (Van Rhee, 2022). Ця спільна відповідальність апіорі вимагає довіри та рівних умов для всіх учасників.

Якщо суд своїм тлумаченням закону свідомо ставить одну зі сторін у заздалегідь не вигідне становище, то він руйнує довіру й саму основу для співпраці. Такий підхід не просто порушує формальну рівність, а й нівелює суть моделі судді-менеджера, адже рух до ефективності не має відбуватися за рахунок фундаментальних гарантій: якщо суддя з активного, але неупередженого менеджера перетворюється на інструмент створення процесуальних переваг, то процес перестає бути співпрацею і перетворюється на гру з нерівними правилами, що прямо суперечить меті досягнення справедливого результату (Van Rhee, & Uzelac, 2011).

3.3. Принцип правової визначеності та роль Верховного Суду

Принцип правової визначеності (legal certainty) є невід'ємним складником верховенства права і вимагає, щоб судова практика, особливо на рівні найвищої судової інстанції, була послідовною, стабільною та передбачуваною. У національній правовій системі головний тягар із забезпечення цього принципу покладено саме на Верховний Суд.

Ключова функція Верховного Суду, прямо закріплена в законі, – це забезпечення єдності та сталості судової практики. Це його основна місія і мета існування. Для її реалізації в Україні було створено досить складну структуру самого суду, що включає чотири касаційні суди та Велику Палату (ВП), яка покликана вирішувати найскладніші правові питання та усувати розбіжності між касаційними судами. Саме Велика Палата є кінцевим арбітром, чий висновок мають формувати єдиний підхід для всієї судової системи.

У цьому контексті ситуація, що аналізується, є особливо показовою. Як було зазначено, Велика Палата ВС вже сформувала сталу практику, за якою подібні постанови апеляційних судів підлягають касаційному перегляду. Рішення ОП КАС ВС, що суперечить цій практиці, створює не просто юридичну колізію, а й системну загрозу. Воно прямо суперечить місії Верховного Суду, руйнує саму архітектуру забезпечення єдності практики та ставить під сумнів ієрархію всередині найвищої судової інстанції.

Така невизначеність має й суто практичні наслідки та є прямою перешкодою для ефективного *case management*. Сторони та нижчі суди не можуть ефективно планувати розгляд справ, якщо ключові процесуальні правила є непередбачуваними й залежать від того, яка палата чи колегія Верховного Суду розглядатиме справу. Замість того, щоб бути джерелом правової визначеності, Верховний Суд у такому випадку сам стає джерелом хаосу, що підриває довіру до правосуддя загалом.

ЄСПЛ неодноразово засуджував існування суперечливих підходів у межах одного вищого суду, оскільки це підриває довіру до судової системи. Як уже було зазначено, Велика Палата ВС сформувала практику щодо можливості перегляду подібних постанов. Рішення ОП КАС ВС, що йде врозріз із цією практикою, створює правову невизначеність і суперечливість у правозастосуванні на рівні найвищої судової інстанції. ЄСПЛ неодноразово зазначав (напр. у

справі *Brumărescu v. Romania*¹), що суперечливі рішення вищих судів підривають довіру до судової системи й порушують принцип правової визначеності. Це є класичним прикладом порушення принципу правової визначеності, оскільки учасники процесу не можуть передбачити, якою нормою керуватиметься суд, що підриває довіру до правосуддя.

3.4. Концепція справжньої процесуальної економії та принцип пропорційності

Аргумент про те, що заборона оскарження спрямована на економію часу, є глибоко помилковим і суперечить принципу пропорційності (ELI, & Unidroit, 2021; Цувіна, 2018). Цей принцип вимагає, щоб будь-яке процесуальне обмеження було співмірним меті, якої прагнуть досягти.

Заборона касаційного оскарження в даному випадку є непропорційним заходом. Вона досягає незначної короткострокової економії (справа швидше повертається до першої інстанції) ціною величезного ризику довгострокових витрат. Якщо питання про право на позов було вирішено апеляційним судом помилково, то система витратить роки на розгляд справи по суті, щоб урешті-решт скасувати рішення через фундаментальний дефект, який можна було усунути на самому початку.

Справжня процесуальна економія полягає у запобіганні проведенню завідомо безпідставних судових процесів (Zuckerman, 2009²). Негайне вирішення фундаментального питання про право на позов у касаційній інстанції є значно більш пропорційним та ефективним підходом, який запобігає марному витрачання ресурсів усієї судової системи та сторін.

Водночас в обраній справі наявні обставини, які вимагають додаткового аналізу та забезпечення балансу між процесуальною ефективністю і фундаментальними гарантіями правосуддя, зокрема щодо дихотомії між прагненням до процесуальної економії та необхідністю дотримання фундаментальних засад судочинства.

Підхід, за яким оцінка доцільності касаційного оскарження ставиться в залежність від конкретних обставин справи, є теоретично обґрунтованим, коли предметом оскарження є не суто формальні, а сутнісні процесуальні питання. А саме, слід чітко розмежовувати порушення регулятивних процесуальних норм, які можуть бути виправлені в ході розгляду справи по суті, і дефекти фундаментальних процесуальних передумов, відсутність яких нівелює саму легітимність судового провадження. Питання наявності в суб'єкта права на звернення до суду з конкретним позовом належить саме до другої категорії. Це ключова передумова, що визначає, чи може судовий процес узагалі бути легітимно ініційований.

У розглядуваній справі, де суд першої інстанції поставив під сумнів право приватного виконавця на пред'явлення фраздаторного позову, ідеться не про формальну помилку, а про наявність у нього процесуальної правосуб'єктності (Крат, 2025). Вирішення такого питання має передувати будь-якому розгляду справи по суті. Примушування відповідача до участі в повноцінному судовому процесі, ініційованому особою, що потенційно не має на те повноважень, саме по собі становить порушення його права на справедливий суд, зокрема права не бути залученим до безпідставного процесу.

У цьому контексті концепція процесуальної економії має тлумачитися не вузько, як швидкість розгляду однієї конкретної справи, а системно – як запобігання проведенню завідомо безпідставних процесів, які з високою імовірністю будуть скасовані в подальших провадженнях з перегляду судових рішень. Дозвіл на розгляд справи по суті без вирішення фундаментального питання про право на позов створює ризик марного витрачання значних судових ресурсів і ресурсів сторін. Фактично це означає, що судова система може роками розглядати справу, ініційовану неналежною особою, щоб лише в кінці дійти висновку, що весь цей процес був нелегітимним із самого початку. Негайне вирішення цього правового питання у Верховному Суді, навпаки, є проявом справжньої процесуальної ефективності.

Отже, надання права на касаційне оскарження в такому випадку є інструментом не затягування, а довгострокової процесуальної ефективності та раціонального розподілу ресурсів судової системи. Негайне вирішення цього правового питання у Верховному Суді сприятиме формуванню єдиної судової практики й забезпечить правову визначеність, що є однією з ключових функцій касаційної інстанції.

Таким чином, за обставин, коли предметом спору є фундаментальна передумова реалізації права на позов, надання стороні права на касаційний перегляд проміжного судового рішення є не надмірним формалізмом, а необхідною гарантією принципу верховенства права. Такий підхід забезпечує правову визначеність, захищає особу від участі в потенційно нелегітимному процесі й утворює довіру до судової системи через її послідовність у застосуванні ключових процесуальних інститутів. Зрештою, це і є реалізацією права на справедливий суд у його практичному, а не лише декларативному вимірі.

3.5. Принцип орієнтації на врегулювання спору: пріоритет суті над формою

Сучасна процесуальна доктрина виходить із того, що кінцевою метою судочинства є не сліпе слідування процедурі, а ефективне й остаточне врегулювання правового спору (ELI, & Unidroit, 2021; Jolowicz, 2008). Роль суду зміщується від формального арбітра до активного фасилітатора, який повинен спрямовувати сторони до вирішення їхнього спору по суті.

У цьому світлі підхід ОП КАС ВС, за яким скасування формальної перешкоди автоматично ліквідує предмет для касації, є проявом застарілого формалізму. Він ігнорує той факт, що фундаментальне питання – чи має позивач право на позов узагалі – залишається невирішеним. Дозвіл на розгляд справи по суті без вирішення цього ключового питання не наближує сторони до врегулювання, а навпаки, затягує їх у тривалий і потенційно безпідставний процес. Справжня орієнтація на врегулювання вимагає від суду касаційної інстанції негайно вирішити фундаментальні правові питання, які ставлять під сумнів саму легітимність процесу, а не відкладати їх на майбутнє.

3.6. Принцип співпраці та попередження зловживання процесуальними правами

Принцип співпраці покладає на суд і сторони спільний обов'язок діяти добросовісно для досягнення цілей правосуддя (Van Rhee, & Uzelac, 2011; Uzelac,

¹ Зокрема, Para. 61. ... One of the fundamental aspects of the rule of law is the principle of legal certainty, which requires, inter alia, that where the courts have finally determined an issue, their ruling should not be called into question. Цей принцип, по суті, вимагає, щоб судова практика була стабільною та передбачуваною, особливо на рівні найвищих судів.

² Проф. Цукерман у своїх роботах послідовно доводить, що мета правосуддя полягає в тому, щоб справедливо та пропорційно вирішувати спори, і це включає здатність системи захистити себе від зловживання процесом.

2025). Важливою частиною цієї співпраці є створення судом таких умов, які б унеможливили зловживання процесуальними правами з боку будь-якої зі сторін.

Щоб проілюструвати це, розглянемо нашу справу детальніше. Хто звертається і чому? Приватний виконавець, діючи від імені кредитора, подає позов, щоб повернути майно, яке боржник, на його думку, незаконно передала родичам. Хто оскаржує і чому повинен мати право? Відповідачі (родичі боржника) вважають, що виконавець не має права подавати такий позов узагалі. Коли суд першої інстанції з ними погодився, а апеляція – ні, вони подали касаційну скаргу. Їхнє право на це оскарження – це не спосіб затягнути справу, а єдиний інструмент, щоб на найвищому рівні перевірити фундаментальне питання: чи є цей процес легітимним із самого початку?

Підхід, запропонований ОП КАС ВС, нібито спрямований на боротьбу зі зловживаннями з боку відповідача (затягуванням справи). Однак насправді він створює умови для потенційного зловживання з боку позивача, даючи змогу ініціювати процес особі, що, можливо, не має на те повноважень. Забезпечення справедливих "правил гри", де обидві сторони можуть перевіряти легітимність дій одна одної на кожному етапі, і є справжнім попередженням зловживань та основою для добросовісної співпраці.

4. Відповідність підходів до стандартів статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Право на доступ до суду, закріплене у ст. 6 § 1 Конвенції, не є абсолютним і може підлягати певним обмеженням. Проте, як неодноразово наголошували ЄСПЛ, такі обмеження не мають звужувати або зменшувати доступ, що залишається особі, у такий спосіб або до такої міри, що сама суть права буде порушена. Для того, щоб обмеження було визнано сумісним зі ст. 6 Конвенції, воно має переслідувати легітимну мету й відповідати принципу пропорційності, тобто має існувати розумне співвідношення між застосованими засобами та поставленою метою.

Практика Європейського суду з прав людини виробила чіткі критерії для оцінювання обмежень доступу до касаційних інстанцій. Ці обмеження можуть бути визнані допустимими лише за умови, що вони відповідають двом ключовим вимогам: наявність легітимної мети та пропорційність.

ЄСПЛ визнає, що держави можуть установлювати певні процесуальні фільтри для касаційного оскарження, переслідуючи легітимні цілі (справи *Ashingdane v. the United Kingdom*, *Levages Prestations Services v. France*, *Kremzow v. Austria*). Ці та інші рішення ЄСПЛ формують усталений підхід: обмеження на доступ до касаційної інстанції є допустимими, але вони завжди мають бути передбачуваними, обґрунтованими та пропорційними до мети.

До таких легітимних цілей зазвичай належать: забезпечення ефективного використання ресурсів вищого суду для розгляду справ, що мають фундаментальне значення для правової системи; уникнення перевантаження вищого суду малозначущими справами; забезпечення єдності судової практики. Однак мета економії судового часу сама по собі рідко визнається достатньою, якщо вона призводить до свавільного позбавлення права на перегляд потенційно помилкового рішення.

Пропорційність обмеження – це ключовий критерій, який вимагає, щоб між застосованими засобами й легітимною метою існувало розумне співвідношення.

Навіть за наявності легітимної мети обмеження буде визнано порушенням, якщо воно є непропорційним. ЄСПЛ оцінює пропорційність з огляду на кілька аспектів: по-перше, правила, що обмежують доступ, мають бути чіткими, передбачуваними й недвозначними. Учасник процесу повинен мати змогу чітко розуміти, чи підлягає його справа касаційному перегляду. Як зазначав Суд у справі *Levages Prestations Services v. France*, надмірний формалізм і непередбачуване застосування процесуальних норм можуть порушити право на доступ до суду.

По-друге, обмеження не має бути свавільним. Якщо касаційна інстанція відмовляє у відкритті провадження, то її рішення має ґрунтуватися на законі й не бути проявом надмірного формалізму.

Обмеження не має позбавляти сторону можливості донести до суду суть своїх аргументів щодо помилковості рішення нижчої інстанції. Воно має лише регулювати порядок доступу, а не унеможливувати його теоретично.

Аналіз обмежувального підходу, який ми розглядаємо в цій статті, дає можливість констатувати, що підхід, використаний ОП КАС, не відповідає цим критеріям. Він є непропорційним, оскільки досягає лише уявної короткострокової економії, ігноруючи ризик марнування ресурсів на подальший розгляд справи, яка може бути скасована через фундаментальний дефект. Крім того, такий підхід порушує саму суть права на справедливий суд і принцип рівності сторін, створюючи кричущу процесуальну асиметрію, коли позивач у подібній ситуації має право на оскарження, а відповідач – ні (справа *Bélané Nagy v. Hungary*).

Отже, обмежувальне тлумачення, що застосовується на практиці, є не просто помилковим, але й несумісним із фундаментальними стандартами, установленими практикою ЄСПЛ.

Застосовавши критерії, вироблені практикою ЄСПЛ, до обмежувального підходу ОП КАС ВС, можна дійти висновку про його невідповідність до стандартів ст. 6 Конвенції. Аналіз варто провести за двома ключовими тестами: наявність легітимної мети й дотримання принципу пропорційності.

4.1. Сумнівна легітимність мети: уявна процесуальна економія

На перший погляд, мета обмежувального підходу – забезпечення процесуальної економії та уникнення затягування розгляду – є легітимною. ЄСПЛ неодноразово визнавав прагнення держав до ефективності правосуддя як допустиму мету. Однак у даному контексті ця мета є ілюзорною. Як було доведено в підрозділі 3.4, такий підхід втілює концепцію хибної процесуальної економії. Запобігаючи негайному вирішенню фундаментального питання про право на позов, він створює ризик марного витрачання значно більших ресурсів у майбутньому. Отже, мета, якої прагнуть досягти, є короткостроковою та сумнівною з погляду загальної ефективності системи правосуддя.

4.2. Явне порушення принципу пропорційності

Навіть якщо припустити наявність легітимної мети, то застосоване обмеження є вочевидь непропорційним, оскільки шкода від нього значно перевищує уявну користь. Непропорційність проявляється у трьох аспектах.

По-перше, це створення процесуального дисбалансу та порушення принципу рівності сторін. Це найбільш очевидне порушення. Цей принцип як невід'ємний складник ширшої концепції справедливого суду вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у суттєво невігідне становище порівняно з опонентом. Цей фундаментальний стандарт був закладений ще в

ранніх рішеннях Суду, зокрема у справі *Dombo Beheer B. V. v. the Netherlands*¹, і послідовно підтверджувався у подальшій практиці, наприклад у справах *Nideröst-Huber v. Switzerland* та *Bélané Nagy v. Hungary*. Як зазначав ЄСПЛ у знаковому рішенні у справі *Bélané Nagy v. Hungary*, принцип рівності сторін вимагає, щоб кожній стороні надавалась розумна можливість представити свою справу в умовах, які не ставлять її у суттєво не вигідне становище порівняно з опонентом. Обмежувальний підхід створює саме таку ситуацію: позивач, у разі відмови апеляції, зберігає право на касацію, тоді як відповідач у дзеркальній ситуації цього права позбавлений. Такий дисбаланс є класичним прикладом порушення рівності прав сторін.

По-друге, це порушення правової визначеності (непередбачуваність доступу). ЄСПЛ у справі *Brumărescu v. Romania* наголосив, що суперечливі рішення вищих судів підривають довіру до судової системи й порушують принцип правової визначеності. Ситуація, коли в межах одного Верховного Суду існують дві протилежні позиції щодо фундаментального права на доступ до касаційної інстанції, робить правосуддя непередбачуваним. Учасник процесу не може знати напевно, чи буде його скарга прийнята, що саме по собі є порушенням ст. 6 Конвенції.

Третє, і найважливіше, – це прояв надмірного формалізму. У справі *Levages Prestations Services v. France* Суд засудив надмірний формалізм, який перешкоджає розгляду справи по суті. Підхід, за яким суд відмовляється розглядати касаційну скаргу лише на тій підставі, що справа формально "рухається далі", ігноруючи при цьому суть доводів скажника (а саме, потенційну нелегітимність усього процесу), є проявом такого надмірного формалізму. Суд віддає пріоритет формі (продовження розгляду) над суттю (забезпечення справедливості та законності провадження).

Отже, обмежувальний підхід до права на касаційне оскарження не витримує перевірки на відповідність до стандартів ст. 6 Конвенції. Він переслідує сумнівну мету та є явно непропорційним заходом, що порушує принципи рівності сторін, правової визначеності та становить прояв надмірного формалізму. Задля утвердження верховенства права й дотримання міжнародних зобов'язань України судова практика має бути приведена у відповідність до стандартів ЄСПЛ.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження, що мало на меті знайти баланс між процесуальною ефективністю та фундаментальними правами сторін, дає змогу зробити висновок, що позиція Об'єднаної палати КАС ВС суперечить не лише положенням чинної судової практики, сформованої Великою Палатою, але й фундаментальним засадам цивільного процесу. Такий підхід порушує ключові принципи диспозитивності, рівності сторін і доступу до правосуддя. Окрім того, він суперечить сучасній доктрині цивільного процесу, що орієнтована на співпрацю, пропорційність та ефективне врегулювання спору по суті. Він також є несумісним із практикою Європейського суду з прав людини, оскільки створює процесуальний дисбаланс, що суперечить принципу рівності прав сторін, і вносить суперечливість у правозастосування, підриваючи принцип правової визначеності, як того вимагає ст. 6 ЄКПЛ.

Виходячи із цього, для вирішення подібних процесуальних колізій у майбутньому пропонується керуватися узагальнювальними критеріями, що впливають із сучасних засад судочинства, а саме вимог принципів правової визначеності та рівності прав сторін, а також процесуальної економії та пріоритетності суті над формою в судочинстві.

Перший – це критерій справедливості та передбачуваності правосуддя. При вирішенні складних процесуальних питань суд має керуватися тим, чи відповідає його тлумачення фундаментальним вимогам справедливості та передбачуваності. Це вимагає відповіді на такі взаємопов'язані запитання: чи не створює запропоноване рішення не виправдану процесуальну асиметрію, за якої одна сторона отримує правові можливості, яких позбавлена інша у дзеркальній ситуації? Правосуддя не може бути справедливим, якщо "правила гри" залежать від того, на чию користь ухвалено проміжне рішення. Чи відповідає запропоноване тлумачення сталій практиці найвищої судової інстанції? Відхід від неї без вагомих підстав підриває передбачуваність правосуддя, руйнує довіру до суду й перетворює процес на лотерею.

Другий критерій, які варто застосовувати, – критерій ефективності та пріоритету суті спору. Сучасне правосуддя має бути не лише справедливим, але й ефективним, орієнтуючись на реальне врегулювання спору, а не на дотримання формальних процедур. Тому суд має оцінювати свої дії з погляду їхньої доцільності та наслідків: чи не призводить формальне тлумачення норми (напр. усунення перешкоди для руху справи) до ігнорування фундаментального правового питання, яке ставить під сумнів легітимність усього подальшого процесу? Чи не є уявна економія часу на поточному етапі "хибною економією", яка створює ризик значно більших витрат у майбутньому через розгляд завідомо безпідставного процесу? Принцип пропорційності вимагає обирати шлях, що є найбільш ефективним у довгостроковій перспективі.

Застосування цих критеріїв дає однозначну відповідь на питання, поставлені на початку цього дослідження. Доступ до правосуддя – це не лише право на звернення до суду, а й гарантія справедливого процесу на всіх його етапах, де кожна сторона має рівні можливості для захисту. Отже, послідовне забезпечення права на касаційне оскарження для всіх учасників справи є не процесуальною формальністю, а необхідною гарантією утвердження верховенства права та реалізації права на справедливий суд.

З огляду на викладене, вбачаємо необхідним підтримати сформовану правову позицію, яка має важливе значення для судової практики, у якій Велика Палата Верховного Суду при вирішенні виняткової правової проблеми у справі № 367/252/24 відступила від висновку Об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду у справі № 380/970/24. Такий крок є критично важливим для забезпечення єдності судової практики, утвердження принципів верховенства права та зміцнення довіри до судової системи через її послідовність у захисті процесуальних прав усіх учасників судового провадження.

¹ Зокрема, ЄСПЛ зазначає: "The principle of equality of arms – one of the elements of the broader concept of fair trial – requires each party to be given a reasonable opportunity to present his case under conditions that do not place him at a substantial disadvantage vis-à-vis his opponent" (Para. 23). "However, the concept of fair trial also implies in principle the right for the parties to a trial to have knowledge of and comment on all evidence adduced or observations filed" (Para. 24).

Внесок авторів: Ірина Ізарова – концептуалізація, методологія дослідження, написання частини зі статті, вичитування фінального рукопису; Оксана Угринівська – концептуалізація, методологія дослідження, написання частини зі статті, вичитування фінального рукопису.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Велика Палата Верховного Суду. Справа 753/22860/17, 15 вересня 2020. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270719>
- Велика Палата Верховного Суду. Справа 127/18513/18, 27 жовтня 2020. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93374071>
- Велика Палата Верховного Суду. Справа 373/86/21, 16 лютого 2022. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103562090>
- Велика Палата Верховного Суду України. Справа 367/252/24, 10 вересня 2025. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130552487>
- Касаційний адміністративний суд Верховного Суду України. Справа 380/970/24, 19 березня 2025. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126003765>
- Касаційний цивільний суд Верховного Суду. Справа 753/22860/17, 18 травня 2020. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564113>
- Кодекс адміністративного судочинства України № 2747-IV. (2005). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
- Крат, В. (2025, 29 квітня). *Фраудаторні правочини в ракурсі практики касаційного суду*. Верховний Суд. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1800230/>
- Об'єднана палата Касаційного адміністративного суду Верховного Суду. Справа 380/970/24, 25 липня 2024. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120603765>
- Касаційний адміністративний суд Верховного Суду. *Окрема думка судді Коваленко Н. В.* Справа 380/970/24, 28 березня 2025. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126189623>
- Касаційний адміністративний суд Верховного Суду. *Окрема думка судді Пророка В. В.* Справа 216/7831/21, 3 липня 2024. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120247391>
- Притика, Ю. Д., & Ізарова, І. О. (Ред.). (2021). *Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-річчя незалежності України*. Дакор. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV. (2004). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- Цувіна, Т. (2018). Принцип пропорційності у цивільному судочинстві. *Право України*, 10, 50–63. <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/handle/123456789/2628>
- Цувіна, Т. А. (2021). *Принцип верховенства права в цивільному судочинстві: теорія та практика* [дис. д-ра юрид. наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого]. Академічні тексти України. <https://uacademic.info/ua/document/0521U101902>
- Ashingdane v. the United Kingdom, ECtHR, App. 8225/78, 28 May 1985. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57425>
- Bélané Nagy v. Hungary, ECtHR, App. 53080/13, 13 December 2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-169663>
- Brumărescu v. Romania, ECtHR, App. 28342/95, 28 October 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58337>
- Cappelletti, M., & Garth, B. G. (1978). Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective. *Buffalo Law Review*, 27(2), 181–292.
- CEPEJ. (2021). *Revised SATURN Guidelines for Judicial Time Management* (4th rev.). <https://rm.coe.int/cepej-2021-13-en-revised-saturn-guidelines-4th-revision/1680a4cf81>
- Committee of Ministers Resolution Res(2002)12 Establishing the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2002, 18 September). <https://rm.coe.int/09000016804ddb99>
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended by Protocols No. 11 and No. 14). (1950). *ETS*, 5. <https://rm.coe.int/1680063765>
- Dombo Beheer B. V. v. the Netherlands, ECtHR, App. 14448/88, 27 October 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57850>
- ELI, & Unidroit. (2021). *Model European Rules of Civil Procedure: From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure*. Oxford University Press.
- Jolowicz, J. A. (2008). Civil Litigation: What's It For? *The Cambridge Law Journal*, 67(3), 508–520.
- Kramer, X., Biard, A., Hoevenaars, J., & Themeli, E. (Eds.). (2021). *New Pathways to Civil Justice in Europe: Challenges of Access to Justice*. Springer.
- Kremzow v. Austria, ECtHR, App. 12350/86, 21 September 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57829>
- Levages Prestations Services v. France, ECtHR, App. 21920/93, 23 October 1996. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58065>
- Nideröst-Huber v. Switzerland, ECtHR, App. 18990/91, 18 February 1997. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58199>
- Uhrynovska, O. (2020). Novelization of Civil Procedural Legislation of Ukraine in Cassation Review: Panacea or Illusion? *Access to Justice in Eastern Europe*, 3(4), 209–225. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-3-4-a000036>

- UNGA Resolution 70/1 Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (2015, 25 September). <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Universal Declaration of Human Rights. (1948, 10 December). <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Uzelac, A. (2025). Principles of Civil Procedure under ELI-Unidroit Rules: Convergence Through a Uniform Approach to Procedural Obligations? *Uniform Law Review*, 30(1), 1–10. <https://doi.org/10.1093/ulr/unaf015>
- Van Rhee, C. H. (2008). *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Intersentia.
- Van Rhee, C. H. (2022). Case Management and Co-operation in the Model European Rules of Civil Procedure. *Journal of International and Comparative Law*, 9(2), 1–16. <https://www.jicl.org.uk/journal/december-2022/case-management-and-co-operation-in-the-model-european-rules-of-civil-procedure>
- Van Rhee, C. H., & Uzelac, A. (Eds.). (2011). *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ*. Intersentia.
- Zuckerman, A. (2009). The Challenge of Civil Justice Reform: Effective Court Management of Litigation. *City University of Hong Kong Law Review*, 1(1), 49–71.

References

- Administrative Cassation Court of the Supreme Court of Ukraine. Case 380/970/24, 19 March 2025 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126003765>
- Ashingdane v. the United Kingdom, ECtHR, App. 8225/78, 28 May 1985. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57425>
- Bélané Nagy v. Hungary, ECtHR, App. 53080/13, 13 December 2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-169663>
- Brumărescu v. Romania, ECtHR, App. 28342/95, 28 October 1999. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58337>
- Cappelletti, M., & Garth, B. G. (1978). Access to Justice: The Newest Wave in the Worldwide Movement to Make Rights Effective. *Buffalo Law Review*, 27(2), 181–292.
- CEPEJ. (2021). *Revised SATURN Guidelines for Judicial Time Management* (4th rev.). <https://rm.coe.int/cepej-2021-13-en-revised-saturn-guidelines-4th-revision/1680a4cf81>
- Civil Cassation Court of the Supreme Court of Ukraine. Case 753/22860/17, 18 May 2020 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89564113>
- Civil Procedural Code of Ukraine No. 1618-IV. (2004) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- Code of Administrative Proceedings of Ukraine No. 2747-IV. (2005) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
- Committee of Ministers Resolution Res(2002)12 Establishing the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2002, 18 September). <https://rm.coe.int/09000016804ddb99>
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (as amended by Protocols No. 11 and No. 14). (1950). *ETS*, 5. <https://rm.coe.int/1680063765>
- Dombo Beheer B. V. v. the Netherlands, ECtHR, App. 14448/88, 27 October 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57850>
- ELI, & Unidroit. (2021). *Model European Rules of Civil Procedure: From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure*. Oxford University Press.
- Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine. Case 753/22860/17, 15 September 2020 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270719>
- Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine. Case 127/18513/18, 27 October 2020 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93374071>
- Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine. Case 373/86/21, 16 February 2022 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103562090>
- Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine. Case 367/252/24, 10 September 2025 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130552487>
- Jolowicz, J. A. (2008). Civil Litigation: What's It For? *The Cambridge Law Journal*, 67(3), 508–520.
- Kramer, X., Biard, A., Hoevenaars, J., & Themeli, E. (Eds.). (2021). *New Pathways to Civil Justice in Europe: Challenges of Access to Justice*. Springer.
- Krat, V. (2025, 29 April). Fraudulent Transactions from the Perspective of the Practice of the Cassation Court. Supreme Court. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1800230/>
- Kremzow v. Austria, ECtHR, App. 12350/86, 21 September 1993. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57829>
- Levages Prestations Services v. France, ECtHR, App. 21920/93, 23 October 1996. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58065>
- Nideröst-Huber v. Switzerland, ECtHR, App. 18990/91, 18 February 1997. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58199>
- Prytyka, Yu. D., & Izarova, I. O. (Eds.). (2021). *Access to Justice in Conditions of Sustainable Development: To the 30th Anniversary of Ukraine's Independence*. Dakor [in Ukrainian].
- Cassation Administrative Court of the Supreme Court of Ukraine. *Separate Opinion of Judge Kovalenko N. V.* Case 380/970/24, 28 March 2025 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126189623>
- Cassation Administrative Court of the Supreme Court of Ukraine. *Separate Opinion of Judge Prorok V. V.* Case 216/7831/21, 3 July 2024 [in Ukrainian]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120247391>
- Tsuvin, T. (2018). The Principle of Proportionality in Civil Proceedings. *Law of Ukraine*, 10, 50–63 [in Ukrainian]. <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/handle/123456789/2628>

Tsuvinna, T. A. (2021). *The Principle of the Rule of Law in Civil Proceedings: Theory and Practice* [Doctoral dissertation, Yaroslav Mudryi National Law University]. Academic texts of Ukraine [in Ukrainian]. <https://academic.info/ua/document/0521U101902>

Uhrynovska, O. (2020). Novelization of Civil Procedural Legislation of Ukraine in Cassation Review: Panacea or Illusion? *Access to Justice in Eastern Europe*, 3(4), 209–225. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-3.4-a000036>

UNGA Resolution 70/1 Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (2015, 25 September). <https://sdgs.un.org/2030agenda>

Universal Declaration of Human Rights. (1948, 10 December). <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Uzelac, A. (2025). Principles of Civil Procedure under ELI-Unidroit Rules: Convergence Through a Uniform Approach to Procedural Obligations? *Uniform Law Review*, 30(1), 1–10. <https://doi.org/10.1093/ulr/unaf015>

Van Rhee, C. H. (2008). *Judicial Case Management and Efficiency in Civil Litigation*. Intersentia.

Van Rhee, C. H. (2022). Case Management and Co-operation in the Model European Rules of Civil Procedure. *Journal of International and Comparative Law*, 9(2), 1–16. <https://www.jicl.org.uk/journal/december-2022/case-management/-and-co-operation-in-the-model-european-rules-of-civil-procedure>

Van Rhee, C. H., & Uzelac, A. (Eds.). (2011). *Civil Justice between Efficiency and Quality: From Ius Commune to the CEPEJ*. Intersentia.

Zuckerman, A. (2009). The Challenge of Civil Justice Reform: Effective Court Management of Litigation. *City University of Hong Kong Law Review*, 1(1), 49–71.

Отримано редакцією журналу / Received: 10.09.25
Прорецензовано / Revised: 20.09.25
Схвалено до друку / Accepted: 25.09.25

Iryna IZAROVA, DSc (Law), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1909-7020
e-mail: irina.izarova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Oksana UHRYNOVSKA, PhD (Law), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-3642-5903
e-mail: oksana.uhrynovska@lnu.edu.ua
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

THE RIGHT TO CASSATION APPEAL AGAINST INTERLOCUTORY RULINGS OF THE FIRST INSTANCE COURT: ACCESS TO JUSTICE OR A PROCEDURAL ILLUSION?

Background. The article is devoted to researching one of the key problems in modern civil procedure in Ukraine—the right of second appeal (cassation) against interim court decisions, particularly those that set aside rulings obstructing the progress of a case. The relevance of the topic stems from the emergence of conflicting case law within the Supreme Court itself, which threatens the principle of legal certainty and the predictability of justice. The aim of the article is to develop and substantiate a comprehensive approach to resolving this procedural dilemma, one that would ensure a balance between procedural efficiency and the fundamental guarantees of a fair trial, in the context of a modern judicial model oriented towards cooperation of the parties, proportionality, and effective dispute resolution.

Methods. To achieve the aim, formal-dogmatic, systemic, comparative-legal, and doctrinal methods were employed. The relevant norms of procedural codes and pertinent case law were analyzed, and the problem was assessed through the lens of the fundamental principles of civil procedure and the standards set forth in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Results. The research established that the restrictive approach to the right of cassation appeal is based on an erroneous interpretation of legal norms, creates an unjustified procedural asymmetry that violates the principle of equality of arms, and embodies the concept of "false" procedural economy. It has been proven that such an approach is incompatible with the ECtHR's case law regarding the right of access to a court, the principle of equality of arms, and the principle of legal certainty.

Conclusions. The conclusions formulate generalizing criteria for resolving similar conflicts and provide recommendations for judicial practice. It is established that an appellate court decision setting aside a ruling that obstructs the case's proceedings is subject to cassation appeal. The validity of the Grand Chamber's position in departing from a controversial conclusion to ensure the uniformity of case law and affirm the rule of law is emphasized.

Keywords: court decisions, first instance court ruling, subjects of the right to appeal, cassation review, access to justice, equality of arms, legal certainty, procedural economy, Article 6 ECHR.

Незважаючи на те, що професорка Ірина Ізарова є членкинею редколегії "Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки", що могло б призвести до можливого прямого чи опосередкованого впливу на ухвалення редакційного рішення щодо публікації. Під час розгляду та рецензування статті було дотримано всі вимоги та процедури відповідно до редакційної політики журналу.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

Although Professor Iryna Izarova is a member of the Editorial Board of the "Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences," which could potentially lead to a direct or indirect influence on the editorial decision regarding the publication. All requirements and procedures in accordance with the journal's editorial policy were followed during the consideration and peer review of the article.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.